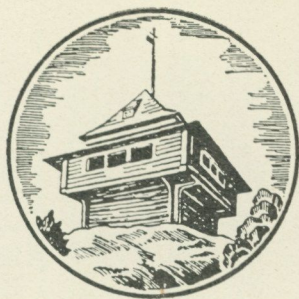

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1948**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1948

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslagsbilden visar en interiör av det gamla boktryckeriet på Skansen, där stundom sentida yrkesmän arbeta i gamla dräkter. Skansens många verkstadsmiljöer ha varit särskilt aktuella under det gångna året, då jämnt ett sekel förflutit sedan skråväsendet avskaffades och näringsfriheten infördes och då en rad hantverksföreningar landet runt kunnat fira sitt hundraårsjubileum.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1948

Djuptrycksplanser från Nordisk Rotogravyr

BRODERFOLKENES ÅNDELIGE UNION

TAL PÅ SKANSEN VID HÄRJEDALENS DAG DEN 6 JULI 1947

av Johan Falkberget

Jeg ble for mange år siden spurt om hvordan jeg så på freden i Brömsebro år 1645, da den danske konge Christian IV måtte avstå Härjedalen og Jämtland til Sverige. Jeg svarte: "Härjedalen og Jämtland er ikke verd en norsk og svensk soldats blod!" Og det står jeg ved! Vi må opphøye freden og respekten for døden til det, at et landskap er mindre verd enn to soldaters blod og liv. 1905 var det svenske og norske folk kommet så langt. Vi på halvøen gjorde her et kjempesprang langt inn i fremtiden. Vi ga verden et eksempel! Men verden høstet ikke lærdom av det. Sverdets helteglorie var enda ikke undergravet i tankelivet. Og menneskeverdet lå for langt nede. Og så begynte enda en gang det fryktelige spill om millioners liv. Og som førte sivilisasjonen ut til avgrunnens ytterste rand. Egoismens uhyre kvalte vedvarende all moral. Drømmen om broen over Hellesponten marerød fyrstene. Den to og et halvt tusen år gamle erobridrøm! Gikk denne drøm til grunne i den siste store krigs katastrofe? Vi tør ikke stole på det! I høyden kan vi vel si at den er bleknet. At eventyrglansen er gått av den og er tilsolet av de myrdedes blod.

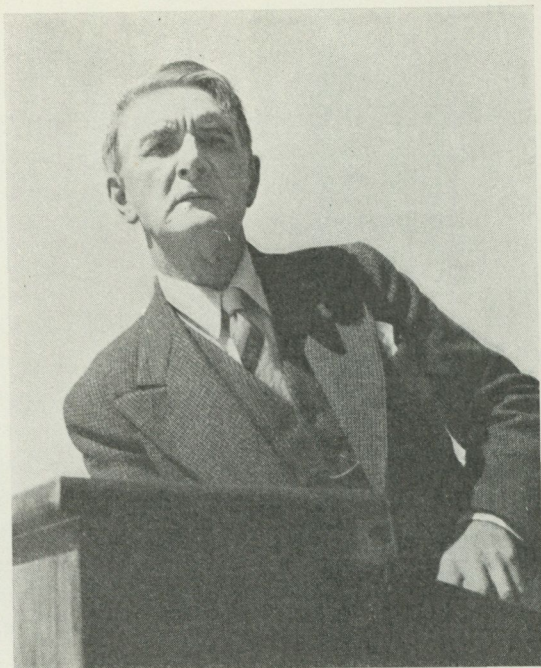
Vi sto i fem år på stranden av et verdenshav, fylt med blod og tårer. Lærte vi noe av det? Jo, denne generasjon gjorde vel det! Fryktelige erindringer er ikke nok til å grunnlegge en fred. De mister sin skrekk fra generasjon til generasjon. Og en dag er de bare et romantisk sagn. På samme måten som den store tragedien i Tydalsfjellene vinteren 1719, da Armfelts 3.000

karolinere frøs ihjel. Man skulle like vel tro at "Den store nordiske krig" ble den siste krig mellom broderfolkene. Knappt hundre år etter var sverdene igjen i aksjon. Nå tordnet Napoleons kanoner opp til oss fra et blødende Europa. Vår riksgrense fargedes atter rød av blod. Den gangen var ikke det svenska og norske folket kommet så langt at de forbannet krigen og alle dens følger. De lot seg bruke som brikker i det makabre sjakkspill. Men 1905 kom broderfolket til sannhets erkjennelse. Verden ble vitne til noe nytt i menneskeheten. Forliket i Karlstad vil alltid lyse lik en fix-stjerne på historiens himmel. Der ble nemlig folkerettens grunnsten nedlagt. Fra Karlstad gikk et bud inn i fremtiden: det er på folkerettens grunnvold verdensfreden skal bygges ut! Den er klippen, hvorpå krigen engang skal strande.

Jeg sa i en tale i Jämtland sommeren 1938: "Horisontene er snart røde! La oss være våkne!" Idag er det like stor grunn til å si til hverandre: "La oss være våkne! Det skjedde må ikke skje en gang til!" Krigsindustrien har enda ikke slått kraften av sine helvetesmaskiner. De går for full fres! Og så lenge lar men fra dem ikke tystner, kan vi vanskelig rope "fred og ingen fare"! Verdenspressen bringer dessuten daglig meddelelser om "nye og hemmelige våpen". I tillegg til atombomben!

Vi hører ikke til de store nasjoner i verden. Men vi hører i fremskrittets verden til de første. Og det er større enn å kunne telle 10 eller 15 millioner innbyggere. Vi må ikke lengre regne bare med den materielle kraft — men med den indre åndelige styrke. Tilsist skal den overgå og beherske atombomben!

Det ble for 2000 år siden spurt: "Kan det komme noe godt fra Nazaret? Den lille jødiske stad!" Jo, det kunne det! Derfra kom den store åndelige verdensrevolusjon som er virksom idag — reist av en fattig tømmermanns sønn. Og skulle så ikke Nordens relativt små nasjoner kunne bære verdensfredens fane foran de store folk? Danne avantgarden! 1905 og Karlstad sier ja! Undertekningen av den svensk-norske fredstraktat 26. oktober samme år, her i Stockholm, sier ja! Verdensfreden må bli mer enn en paradeprogrampost. Den må bli broderkjærlighetens politikk! Ikke bare i Sverige og Norge og de øvrige nordiske

Johan Falkberg.

land. Vi må få alle siviliserte folk med oss i den misjon. Verdensfreden må erobre alle viljer, fra statsminister til daglønner. Det er vel grunn til å tvile på om det noensinde vil skje? "Jeg er ikke født til tvil, men til tro!" sa den store fredskjempe Bjørnstjerne Bjørnson. Det er troens kvinner og menn som kan bygge opp en evig verdensfred. Ikke tvilens individer? Tro er styrke! Tvil er svakhet! La oss ikke glemme Luthers ord: "Troen kan alene leve så lenge den kjemper!"

I denne time har svensker, dansker og nordmenn satt hvarandre stevne ved fredsmonumentet på grensen mellom Magnor og Charlottenlund. Alle nordiske folk burde ha gått dit i dag og dannet broderkjeden rundt denne folkenes varde, ved veien inn til en ny og større verden. Vi er nå imidlertid her. Men våre tanker går dit. Til monumentets manifest! Måtte det bli et vekkende budskap i alle land! Og hos alle folk!

Härjedalen og Jämtland har en lang og trist saga bak seg. Og som alene skyldes krigens forbannelse. Folket der fikk i sin tid vite hva krig var for en demonisk makt. De ble vekselvis erobret av en Carolus og Christianus. Og de ble brannskattet til skinnet av den seirende monark. Danske og svenske fogder pinte også ut Härjedalen og Jämtland samtidig. I første halvdel av 1600-tallet sank folket ned i det rene livegenskap. Härjedalingene er fredens folk. De er Norges nærmeste granner og våre kjæreste venner. Helt fra de i den grå oldtid satt ved ilden i sine årstugguer og skar sine piler, nærte de ingen andre ønsker enn fred og broderskap med oss på vestsiden av Kjølen.

Kjølen! Prins Wilhelm sa for en tid siden at vi måtte gjøre Kjølen mindre. I de kloke ord var det broderskap. Vi nordmenn er glad og takksam for at det ble sagt av en mann som står den svenske trone så nær.

Härjedalingene var aldri rike folk. Ikke i økonomisk forstand! Men selv i de største trengelsetider, verget og vernet de om sin rett som frie menn. Og det hedrer og ærer vi dem for! Av ånd og vilje er de demokratisk. Folkedemokrater! Frie menn! To herlige ord! Faneinnskrift! Vi som var fanger i vårt eget land, vi kjenner de to ordene til bunnen. Hver kveld måtte vi være forberedt på å bli kjørt til fengslet innen solen sto opp igjen. Vi har sett friheten i et forklaret lys. Vi kan gjerne kalle det lidelsens lys.

Her kommer jeg in på noe meget viktig: Nemlig det vakt-hold Härjedalens folk holdt ved grenseovergangene. Broder-vakten! Når en flyktende nordmann kom halvdød inn dørene, ga dere ham mat og klær og seng. Og dere ga ham mer: Åndelig kraft og styrke! En kvinne og en mann som er jaget ut av fedrelandet, fra hus og hjem, er åndelig og legemlig husvill i verden. I Härjedalen og alle Jämtlands bygder sto dørene åpne og bordet dekket for våre ulykkelige flyktninger. Jeg kan ikke få rekke dere alle hånden og takke for det. Men jeg vil be min gamle venn, Georg Granberg, presten og skalden ved Riksgrensen, hjelpe meg å takke hver enkelt. Han selv låste neppe en eneste natt dørene i Funäsdalens prestegård i de fem årene. Våre flyktninger skulle slippe å banke på. De landflyktige nord-

menn kunne bokstavelig talt gå rett inn og sette seg ved kyrkoherde Granberg og frues bord. Og slik var det overalt! Det minner meg om de islandske sagakvinner som bygget sitt hus tvers over veien så alle veifarende og fattige kunne få mat og drikke. Det er denslags som gjør et lite folk stort. Også overfor historien!

Vi tør ikke forsverge at nye trengselstider aldri mer vil gjeste Norden. Nye prøvelser kan forestå. Verden vil neppe gå over i ett solsystem. Men la oss tenne så mange lys for hverandre vi bare kan. Også lysene kan slukne. Bare ett kan ikke det. Lyset, Kristus tente i Galilea! Det store nestekjærlighetens lys. Det har og vil alltid samle Nordens folk i broderlig enhet.

Norden! Landene under Polarcirkelen! For vel tusen år siden var Nordens folk barbarere. I sagaen kalles de vikinger. De herjet og brente og røvet i alle Europas egne. Idag er det samme folket fredens fanebærere. Og de går foran andre! Hvilken strålende utvikling! Det er grunn til å glede seg over den. Glede skaper styrke, tro og håp. Men den skjuler også en fristelse: avslappelse! Verden idag krever aktivitet. Uten den kan den ikke reise seg av ruinene. En rekke nasjoner holder på å gå under av motløshet. I selvoppgivelse! Millioner barn, som ingen skyld har i den siste verdenskrig, er blitt foreldreløse og dømte til å dø av pest og hunger! De må ikke lide for fedrenes synder og forbrytelser mot menneskeheten. Hvorom allting er, må Nordens folk her ile til unnsetning. Være blandt de første. Det vil også bli et innslag i den mellomfolkelige fred.

Bjørnsons siste ord på dødsleiet var: "De gode gjerninger skal redde verden!" En stor manns sammenfattede livsvisdom. Sokrates kom også til det resultat at det gode i mennesket vil bli verdens redning. Kristus uttrykte seg enda skarpere og klarere. "Endog et beger kaldt vann innebær sin lønn!"

Vi, som nå relativt sett er et lykkelig folk, kan ikke sitte rolig inne i huset og se på nøden og fortvilelsen utenfor vinduene. Det er umoralsk. Vi må skynde oss ut og hjelpe!

Tiden har gjort oss misstenksom. Folkene mistet under den siste verdenskrig tilliten til hverandre. Der den er borte står

det ikke bra til. Der er fredens jordbunn forgiftet. Vi kan ikke kreve tillit uten at vi selv viser tillit. Nordens folk har gjort det. Derfor er vi også nådd så langt. Jeg tror at det er på tide å vise tillit utover våre egne landegrenser. Tro bare ikke at djevleprosenten er større i andre land! Russland, England, Amerika og Frankrike vil sikkert det samme som vi i Norden. Vi har gjort oss fri for angsten for sidemannen. De store nasjoner ligger enda under for den. Og de kan ikke slippe løs fra angsten før de stryker ordet hegemoni. (Det står øverst på side en i krigsordboken.)

"Hvad du evner, kast av
i de nærmeste krav!"

Det "nærmeste krav" er å tjene det gode. I den tjenesten blir ingen for ringe. Her er vegarbeideren på like fot med excellensen. I den armé går tjenestejenten vid siden av hofffrøkenen. Vi på norsk og svensk side av Riksgrensen har med freden fått mange felles fremtidsmål. Og felles mål gjør folkene til et folk. La meg nevne et par av de oppgaver vi er gått inn for. En internasjonal folkehøgskole — på norsk eller svensk grunn er likegyldig. Hovedsaken er at ungdom fra de to land får sitte sammen på skolebenken. Der blir de venner. Venner for livet! Og så er det mellemriksbanen Hede—Røros. Her har vi en 300 år gammel ferdaveg. Tiden krever at den bygges ut til jernbane. Før det skjer kan vi ikke få utnyttet våre naturherligheter på noen av sidene. I fremtiden kan det aldrig bli for mange mellemriksbaner. Den tid er forbi, Gud være lovet, at grenseovergangene stenges. Nei, de skal åpnes! Og holdes åpne! Og en ting til: vi vil i fellesskap bygge en kirke på Kjølen. Der kirkeklokkene kan ringe in i de to land. En domkirke! Den behøver ikke være stor og praktfull. For dens prakt skal ligge i dens symbol. I dens idé! Hent stenene fra de gamle grensefestninger til kirkemuren. Da blir endelig våre fedres forbannelser skapt om til kommende slekters evige velsignelse. Og så gravlegger vi våre sverd på den kirkegård. (En anstendig begravelse bør de få!) Kjølens domkirke! Fre-

dens hellige trinitates! En tribune, hvorpå freden uten frykt kan forkynnes for alle folkeslag. En skystøtte om dagen! Og en ildstøtte om natten! Et hus i Norden, ingen nasjon i verden tør krenke! Og på kirkens høgalter må den svenske och den norske grunnlov ligge — med Bibelen midt i mellom. Et folk skal ikke glemme sin fortid. Det vil være å fornekte mor og far — en uhørt takknemlighet. Treet er nødt til å vedkjenne seg roten. For uten den visner grenene — da blir selv det stolteste tre et offer for den første vinterstormen. Det er ikke vi — samlet her idag — som har grunnlagt Sverige og Norge. Nei, det er de millioner utslitte arbeidshender — de har skapt våre to herlige fedreland. I livet fikk de i troskap adlede kvinner og menn en ringe lønn. De fleste ikke mer enn fire fjeler og seks fot jord. I døden bør de få all den heder vi kan gi dem. I takknemlighet bekranser vi deres navnløse æresgraver!

Kunne våre fedre idag oppløfte sin røst, ville de rope til oss: "Lær av våre feiltrinn! Vi forsto det ikke bedre! I vannidd rev vi våre plogjern ut av plogene og smidde dem om til sverd." Historiens erkjennelse er hård tale. Deres tid var — tross alt — mørkere enn vår. De ville tenne lysene — derom er ingen tvil — men krig og blodhevn kvalte flammen. Og sett på den bakgrunn kan vi godt minnes de gamle og meningsløse grensekamper. Våre fedre kjempet med makthavernes bind bundet for øynene. Vi har revet bindet bort. Vi ser! Vi lever under større ansvar enn våre fedre. Ja, måtte vi være oss det store ansvar bevisst! Vår storhet som folk står og faller med det.

Når vi i morgen drar bort fra Sveriges fagre Riksstad for å gå, hver til vår gjerning, da må vi kjenne det slik, at vi har sluttet en dyrebar pakt med hverandre. Og med de største og edleste makter i livet! Vår ånd og vilje trenger en daglig gjenfødelse. De nedbrytende krefter er alltid mange. Troen kan også gå trøtt. Derfor gjelder det å tilføre den ny næring fra de evige kilder — som har sitt utspring i lyset. Vardene på våre fjell varsler ikke lenger krig og blod og brann. De er tatt i en høgre tjeneste. Vi takker Ham som styrer folkenes lagnad for det!

Jeg står her idag som bergmann fra Røros og er pålagt å bringe en broderlig hilsen til hele det svenske folk. Idag vaier det svenske flagg på vestsiden av Kjølén. Et tegn ikke til å misforstå! Den gamle union har også fått sin gjenfødelse. Vi sverdløse menn kan bekrefte det. Broderfolkenes store drøm er gått i oppfyllelse! Den drømmen er ikke fra 1814 og 1905. Jämtén Arnljót Geline bar den i sin barm over Kjølén, da han gikk med sine svenske menn for å kjempe og dø sammen med den kristne norske konge Olav Haraldson — den senere St. Olav. Kjølens sten og jord ble hellig under deres fot. Ve oss om vi noensinne glemmer det!

Leve broderfolkenes nye union!